

การเสี่ยงทายในวรรณคดีไทย : เสี่ยงน้ำ เสี่ยงลูก และเสี่ยงเทียน Oracles in Thai Literature

ชุมสาย สุวรรณชมภู*

บทคัดย่อ

การเสี่ยงทายในวรรณคดีไทยมีเรื่องการเสี่ยงน้ำ เสี่ยงลูก และเสี่ยงเทียน การเสี่ยงน้ำพบในวรรณคดีไทยสองเรื่อง คือ ลิลิตพระลอ และขุนช้างขุนแผน การเสี่ยงลูกพบในเรื่องรามเกียรติ์ และการเสี่ยงเทียนพบในบทละครเรื่องอิเหนา จากการศึกษาพบว่า การที่ตัวละครต้องเสี่ยงทายมีสาเหตุมาจากความขัดแย้งภายในใจจนไม่สามารถตัดสินใจได้ การเสี่ยงทายมีขั้นตอนที่สำคัญคือการตั้งจิตอธิษฐานและคำอธิษฐานนั้นส่วนมากจะเป็นคำขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยตัดสินใจให้ ส่วนผลของการเสี่ยงทายมักไม่เป็นไปตามคาดหวัง แต่ผู้เสี่ยงทายก็ยังคงกระทำการต่างๆ ไปตามความตั้งใจเดิม

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Abstract

There are three ways of foretelling in Thai literature : by a water current, by a child, and by a candle light. Foretelling by a water current appears in Lilit PhraLo and KhunChang KhunPhaen; foretelling by a child appears in Ramakian; and foretelling by a candle light appears in Inao. The result of the study shows that each character foretells an oracle because he/she has an intrapersonal conflict and cannot make a decision. The most important process of foretelling is to meditate, and most prayers are about asking holy spirits to help make a decision. Most of the oracles are against their expectations. People who foretell however, still act according to their own intentions.

... แล้วทรงถือถาดทองอันรองปายาสซึ่งเสวยสิ้นแล้ว พลังทรงอธิษฐานว่า ถ้าอาตมาจะได้ตรัสเป็นพระบรมโลกนาถ ขอให้ถาดนี้จงเลื่อยลอยทวนกระแสน้ำขึ้นไป แม้ว่ามิได้สำเร็จประสงค์ ก็จงลอยล่องไปตามกระแสชลไหล แล้วก็ทรงลอยถาดลงในอุทกธารา ขณะนั้นถาดทองเหมือนดังมีเจตนาจะแสดงซึ่งนิมิตแก่พระโพธิสัตว์อันจะได้ตรัสแก่พระสัพพัญญุตญาณ ก็บันดาลดุจสุวรรณวิคคหสังข์ลงเล่นสินธุวารี เลื่อนลอยทวนกระแสน้ำขึ้นไปไกลประมาณ ๘๐ ศอก ถึงที่วนแห่งหนึ่ง ก็จมลงเบื้องบนภพพิมานแห่งพญากาฬนาคราช ...

ข้อความข้างต้นนี้มาจากหนังสือพระปฐมสมโพธิกถา ประจักษ์ที่ ๘ พุทธบูชาประวัติ ตอนที่พระพุทธเจ้าทรงรับข้าวมธุปายาสซึ่งใส่ในถาดทองจากนางสุชาดา เมื่อพระองค์ได้เสวยข้าวมธุปายาสนั้นแล้วก็ได้นำถาดทองซึ่งมีราคาสูงถึงแสนกหาปณะไปลอยในแม่น้ำเนรัญชรา ก่อนจะลอยถาดทองพระพุทธองค์ทรงอธิษฐานว่า หากพระองค์จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าขอให้ถาดทองจกลอยทวนน้ำขึ้นไป หากแม้พระองค์จะมีได้

ตรัสรู้ขอให้ถาดทองนั้นจงดลยไปตามกระแสน้ำ ลั่นคำอธิษฐาน ถาดทองได้ลอยทวนกระแสน้ำไปไกลประมาณ ๘๐ ศอก แล้วจึงได้จมลง

เนื้อความข้างต้นเป็นการแสดงความเชื่อเรื่องการเสี่ยงทายที่ปรากฏในพุทธประวัติตอนสำคัญ คือเป็นการเสี่ยงทายของพระพุทธองค์ก่อนจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า คำอธิษฐานก่อนการเสี่ยงถาดทองของพระพุทธองค์เป็นคำอธิษฐานที่พื้นธรรมชาติอย่างยิ่ง คือถ้าหากการจะสำเร็จดังที่คาดหวังขอให้ถาดทองลอยทวนกระแสน้ำขึ้นไป หากมีสำเร็จดังหวังให้ถาดทองจงดลยตามน้ำตามปกติธรรมชาติ ผลของการเสี่ยงทายครั้งนี้จะเป็นสิ่งที่เสริมกำลังใจอย่างสำคัญยิ่งแก่พระพุทธองค์และพระพุทธรองค์ได้ ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในวันนั้นเอง ความเชื่อเรื่องการเสี่ยงทายมิได้ปรากฏแค่ในพุทธประวัติซึ่งเป็นเรื่องราวของพระพุทธเจ้าผู้เป็นศาสดาของศาสนาพุทธอันเป็นศาสนาที่คนไทยส่วนใหญ่นับถือเท่านั้น แต่ความเชื่อเรื่องการเสี่ยงทายยังพบได้ในวรรณคดีเอกของไทยอีกหลายเรื่อง คือ ลิลิตพระลอ รามเกียรติ์ ขุนช้างขุนแผน และอิเหนา

การเสี่ยงทาย : วิธีการแก้ปัญหาอย่างหนึ่งของตัวละคร

ความเชื่อเรื่องการเสี่ยงทายที่พบในวรรณคดีไทยทั้งสี่เรื่องเป็นเรื่องการเสี่ยงน้ำ ในลิลิตพระลอและขุนช้างขุนแผน การเสี่ยงลูกในรามเกียรติ์ และการเสี่ยงเทียนในบทละครเรื่องอิเหนา

ความเชื่อเรื่องการเสี่ยงน้ำพบในวรรณคดีไทยถึง ๒ เรื่อง คือ เรื่องลิลิตพระลอ และเรื่องขุนช้างขุนแผน ในเรื่องลิลิตพระลอตัวละครที่ทำพิธีเสี่ยงน้ำคือพระลอ พระลอได้เสี่ยงน้ำเมื่อเดินทางไปหาพระเพื่อนพระแพงที่เมืองสรอง ระหว่างการเดินทางพระลอเกิดความว้าวุ่นใจและพะวัภพะวนตลอดเวลาคว่าควรจะเดินทางต่อไปหรือจะเดินทางกลับคืนสู่เมืองของตน เมื่อเดินทางมาถึงแม่น้ำกาหลง พระลอจึงได้อธิษฐานเสี่ยงน้ำ ส่วนในเรื่องขุนช้างขุนแผนตัวละครที่ทำพิธีเสี่ยงน้ำคือแสนตรีเพชรกล้า แม่ทัพหน้าของเมืองเชียงใหม่มครวเมื่อขุนแผนและพลายงามรบเมืองเชียงใหม่ครั้งที่ ๒ แสนตรีเพชรกล้าได้รับพระราชโองการจากเจ้าเชียงใหม่ รัชตริย์เมืองเชียงใหม่ให้เป็นแม่ทัพหน้าแสนตรีเพชรกล้าจึงเตรียมตัวออกรบ ระหว่างการเตรียมตัวได้ทำพิธีเสี่ยงน้ำเพื่อต้องการจะรู้เหตุการณ์ข้างหน้า

ความเชื่อเรื่องการเสี่ยงลูกในเรื่องรามเกียรติ์เป็นเหตุการณ์การเสี่ยงทายของ

ฤๅษีโคดม เนื้อหากล่าวถึงฤๅษีโคดมได้ชูปางกาลอัจนามาเป็นภรรยาจนได้บุตรสาวนามสวาทะ ต่อมาพระอินทร์และพระอาทิตย์ได้แอบมาเป็นคู่กับนางกาลอัจนาและได้ลูกชาย ๒ คนซึ่งมีรูปร่างและสีผิวคล้ายกับพระอินทร์และพระอาทิตย์ผู้เป็นพ่อ แต่ฤๅษีโคดมเข้าใจว่าเด็กทั้งสามคนเป็นลูกของตนทั้งหมด วันหนึ่งฤๅษีโคดมพาลูกทั้งสามไปอาบน้ำในแม่น้ำโดยอุ้มลูกชายคนเล็ก ลูกชายคนรองให้ขี่หลัง ส่วนลูกสาวคนโตนั้นได้จูงไป นางสวาทะจึงเดินบ่นว่า

“อนิจจาหลงรักลูกเขา

ช่างเอาอุ้มชูแล้วให้

ลูกตนให้เดินบักผี

ไม่ปรานีเลยบ้างพระบิดา”

(รามเกียรติ์เล่ม ๑ : หน้า ๑๐)

ฤๅษีโคดมจึงให้นางสวาทะเล่าเรื่องทั้งหมดให้ฟัง เมื่อได้ฟังแล้วก็ยังไม่แน่ใจจึงตัดสินใจเสี่ยงลูก

ความเชื่อเรื่องการเสี่ยงทายในเรื่องอิเหนาเป็นเหตุการณ์ตอนท้าวดาหามาใช้บงที่เขาวิลิตมาหระ การไปใช้บงครั้งนี้มีผู้คนตามไปเป็นจำนวนมากทั้งฝ่ายหน้าและฝ่ายใน ฝ่ายในที่สำคัญคือมะเดหีและนางบุษบา ฝ่ายหน้าคือ บรรดาเจ้าชายจากเมืองกุเรปันคือ อิเหนา และกะหรัดตะปาตี เมืองสิงห์หัดสาห์คือ สุนทรนาถ และจรงกาเมืองล่าล่า มะเดหีเมืองดาหาก็เกิดความข้องใจว่าระหว่างอิเหนากุเรปันซึ่งเป็นคู่หมั้นเดิมกับจรงกาซึ่งเป็นคู่หมั้นคนปัจจุบันของนางบุษบา ใครจะเป็นคู่ครองที่แท้จริงของนาง มะเดหีจึงพานางบุษบาไปเสี่ยงทายในวิหารพระปฏิมาบนภูเขา

จากเนื้อความข้างต้นจะพบว่าตัวละครผู้จะเสี่ยงทายทั้งหมดคือ พระลอแสนตรีเพชรกล้า ฤๅษีโคดม และนางบุษบา ซึ่งต้องรวมมะเดหีเมืองดาหาด้วยเป็นตัวละครที่ประสบกับปัญหาต่างๆ กัน แม้ปัญหาของตัวละครเหล่านั้นจะแตกต่างกันแต่ตัวละครจะเลือกการแก้ปัญหาด้วยวิธีการอย่างเดียวกันคือการเสี่ยงทาย

การตัดสินใจด้วยตนเองไม่ได้และการใคร่รู้เหตุการณ์ล่วงหน้า :

สาเหตุของการเสี่ยงทาย

สาเหตุสำคัญที่ทำให้ตัวละครในวรรณคดีไทยต้องทำพิธีเสี่ยงทายคือการตัดสินใจด้วยตนเองไม่ได้และการใคร่รู้เหตุการณ์ล่วงหน้า การตัดสินใจด้วยตนเองไม่ได้

คือ กรณีของพระลอ และฤๅษีโคดม ดังมีรายละเอียดดังนี้

กรณีของพระลอกษัตริย์เมืองแมนสรวง พระลอคัดสินใจเดินทางไปหาพระเพื่อนพระแพงตามอำนาจของมนตร์เสน่ห์โดยละทิ้งนางลักษณวดีพระมเหสี พระนางบุญเหลือ พระมารดา และนครแมนสรวงที่พระองค์เป็นกษัตริย์ปกครองอยู่ ระหว่างการเดินทาง พระลอกเกิดความสงสัยและไม่แน่ใจว่าควรจะทำอย่างไรจึงจะถูกต้องระหว่างการเดินทางต่อไปเพื่อไปพบพระเพื่อนพระแพงหรือการเดินทางกลับไปสู่เมืองแมนสรวงเพื่อกลับไปหาพระมเหสี พระมารดา และประชาชนของพระองค์ ดังมีคำประพันธ์ว่า

จักไปสักน้อยหนึ่ง	จึงคืน นาฬิ
หน้าก็ย็นหลังเย็น	ชอบได้
เกรงเยียวแต่ผีขึ้น	จำอยู่ ใสนา
เยียวบ่คั่นเห็นไ้	ธิดาผู้มีคุณ

(คู่มือลิลิตพระลอ และคำอธิบาย เล่ม ๑ : หน้า ๒๑๐)

ส่วนฤๅษีโคดมในเรื่องรามเกียรติ์ก็เกิดความไม่แน่ใจและใคร่รู้ความจริงว่า ลูกชายทั้งสองคนจะเป็นลูกของตนหรือเป็นลูกชู้ เพราะเมื่อได้ฟังคำบอกเล่าของนางสวหาผู้เป็นลูกสาวว่ามารดามีความสัมพันธ์กับผู้ชายคนอื่นระหว่างที่พระฤๅษีเข้าไปหาอาหาร และลูกชายทั้งสองก็มีผิวพรรณและรูปร่างเหมือนกับพระอินทร์ และ

ภาพวาดฤๅษีโคดมเลี้ยงลูก จิตรกรรมฝาผนังวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

พระอาทิตย์ (ผู้เป็นชายชู้ของนางกาลอัจนาตามคำของนางสวาทะ) พระฤๅษีโคดมจึงต้องเสี่ยงทายว่าลูกทั้งสามคน ใครบ้างเป็นลูกของตนโดยการเสี่ยงลูก มีคำประพันธ์แสดงความรู้สึกของฤๅษีโคดมว่า

เมื่อนั้น
ได้ฟังมีดกลุ่มในวิญญูณณ์
ทั้งรักทั้งแค้นแน่นจิต
มันคบชู้คูคูไม่กลัวภัย
อันว่ากุมารทั้งคู่
ถ้าลูกชู้ก็ดูเวทนา

องค์พระอาจารย์ณานกล้า
ดึงเอาไฟฟ้ามาจ่อใจ
พระนักสิทธิ์บีบเลือดตาไหล
เสียแรงรักใคร่แต่เดิมมา
ถึงกูจะเลี้ยงรักษา
โลกาจะพลอยอัปปรमान
(รามเกียรติ์ เล่ม ๑ : หน้า ๑๑๐-๑๑๑)

การเสี่ยงทายมีสาเหตุที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือการใคร่รู้เหตุการณ์ล่วงหน้า ตัวละครผู้เสี่ยงทายในกรณีนี้คือ แสนตรีเพชรกล้า และนางนุชบา

แสนตรีเพชรกล้าแม่ทัพหน้าของเมืองเชียงใหม่ครั้งที่ขุนแผนพลายงามรบเมืองเชียงใหม่ครั้งที่สองก็เช่นกัน ถึงแม้แสนตรีเพชรกล้าจะเป็นแม่ทัพที่มีฝีมือและมีวิชาอาคมเก่งกล้าเพียงใด แต่แสนตรีเพชรกล้าก็ไม่แน่ใจว่าแม่ทัพของกรุงศรีอยุธยาคือ ขุนแผนกับพลายงามนั้นจะเก่งกล้าสักเพียงไหน เพราะความไม่แน่ใจและใคร่รู้เหตุการณ์ข้างหน้าระหว่างการเตรียมตัวออกรบแสนตรีเพชรกล้าจึงเสี่ยงน้ำ ดังคำประพันธ์บรรยายพฤติกรรมของแสนตรีเพชรกล้าว่า

จะไปทัพจึงหาบรรดาว่าน
เครื่องรางตระกรุดลงองค์ภควัม
แล้วตักน้ำดินท่ามาใส่ขัน
เสกเดือดพล่านพลั่งดังตั้งไฟ
หยิบเครื่องอาถรรพ์ยาขึ้นมาไว้
ประจวบจบเคารพแล้วอาบปล้น

มาเสกอ่านอาคมถมถน้า
บริกรรมเสกเป่าเข้าทันใด
หยิบเครื่องอาถรรพ์นั้นเอาลงใส่
เห็นประจักษ์วัฏไค้ไค้หัวพลัน
เพชรกล้าลงไปในแม่ขัน
ดูสำคัญในทีจะมีลาง
(ขุนช้างขุนแผน เล่ม ๒ : หน้า ๑๐๐)

การเสี่ยงทายกรณีสุดท้ายเป็นการใคร่รู้เหตุการณ์ล่วงหน้าของมะเดหวีเมือง

ดาหาว่าใครจะเป็นคู่ครองที่แท้จริงของนางบุษบาระหว่างอิเหนากับผู้เป็นคู่ตุนาหั้น
เก่าและจระกาคู่ตุนาหั้นคนปัจจุบัน มะเดหวีดาหาจึงพานางบุษบาไปทำพิธีเสี่ยงทาย
ดังคำประพันธ์แสดงความข้องใจซึ่งเป็นปัญหาของมะเดหวีดาหาว่า

เมื่อนั้น	โคมยงองค์มะเดหวี
จึงปรึกษาพี่เลี้ยงผู้กักดี	อันเหตุทั้งนี้ซึ่งมีมา
องค์ระเด่นมนตรีกูเรปัน	ก็เห็นผูกพันอยู่หนักหนา
จะได้ช้างอิเหนาฤาจระกา	เป็นนำสนเท่ห์หนุทัย
จะไปไหว้พระปฏิมากร	เห็นจะแก้ความรอนของเราได้
เสี่ยงดูให้รู้แจ้งใจ	ว่าจะได้ช้างไหนเป็นมันคง

(อิเหนา : หน้า ๔๑๖)

จากที่กล่าวมาแล้วพบว่าสาเหตุที่ตัวละครในวรรณคดีไทยต้องทำพิธีเสี่ยงทายนั้น
อาจมีสาเหตุมาจากการที่ตัวละครตัดสินใจด้วยตนเองไม่ได้เพราะไม่แน่ใจว่าสิ่งที่ตน
กระทำนั้นจะถูกตองหรือไม่ หรืออาจจะเกิดจากความไม่รู้เหตุการณ์ล่วงหน้าว่าจะเป็น
อย่างไร ตัวละครเหล่านั้นจึงใช้การเสี่ยงทายเป็นวิธีการแก้ปัญหา

การอธิษฐานต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ : ขั้นตอนสำคัญของการเสี่ยงทาย

การอธิษฐาน คือ การตั้งจิตขอร้องต่อสิ่งที่ตนถือว่าศักดิ์สิทธิ์เพื่อผลอย่างใด
อย่างหนึ่ง (ราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๖ : ๑๓๒๔) การอธิษฐานจึงเป็นขั้นตอนที่สำคัญ
ของการเสี่ยงทายเพราะตัวละครในวรรณคดีไทยทุกตัวจะอธิษฐานก่อนการเสี่ยงทายเสมอ
ตัวละครจะอธิษฐานโดยขอร้องต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนนับถือ เช่น มะเดหวีในเรื่องอิเหนา
เมื่อเกิดความสงสัยไม่แน่ใจจึงตัดสินใจไปไหว้พระ (พุทธรูป) ในวิหารบนภูเขา ดัง
ความว่า

เมื่อนั้น	โคมยงองค์มะเดหวี
จึงปรึกษาพี่เลี้ยงผู้กักดี	อันเหตุทั้งนี้ซึ่งมีมา
องค์ระเด่นมนตรีกูเรปัน	ก็เห็นผูกพันอยู่หนักหนา
จะได้ช้างอิเหนาฤาจระกา	เป็นนำสนเท่ห์หนุทัย
<u>จะไปไหว้พระปฏิมากร</u>	เห็นจะแก้ความรอนของเราได้

ภาพวาดบุษบาเสียงเตียน ฝีมือจักรพันธ์ โปษยกฤต

เสียงดูให้ดูแจ้งใจ

ว่าจะได้ช้างไหนเป็นมันคง

(อิเหนา : หน้า ๔๑๖)

จากนั้นองค์มะเดหวีก็พานางบุษบาเข้าไปในวิหารพระปฏิมาและทำพิธี
เสียงเตียนโดยการกล่าวคำอธิษฐานว่า

ครั้นถึงถวายนมัสการ

อธิษฐานตามความปรารถนา

แล้วจึงจุดเทียนมิทันช้า

กลยาออกนามตามจำนง

เล่มหนึ่งเตียนระเด่นบุษบา

ปักลงตรงหน้านวลง

เล่มหนึ่งเตียนนิเหนาสุริยวงศ์

ปักลงเบื้องขวาเทวี

เล่มหนึ่งเตียนท้าวจรรกา

อยู่เบื้องซ้ายบุษบา มารศรี

เตียนทองทั้งสามเล่มนี้

ขอจงเป็นที่เสี่ยงทาย

แล้วมีเสาวนีย์อันสุนทร

ตรัสสอนพระบุตรโสมฉาย

เจ้าอย่าขวยเขินสะเทินอาย

จงเสี่ยงทายอธิษฐานด้วยวาจา

แม้เจ้าจะได้ช้างไหนแน่

ให้ประจักษ์หักแท่งหนักหนา

แม้จะได้ช้างระตุจรรกา

ให้เตียนพี่ยานั้นดับไป

แม้จะได้ช้างอิเหนากระบัน
ให้เทียบจรวดับทันใด

ให้รัศมีเพลิงนั้นแจ่มใส
ขอให้เห็นประจักษ์บัดนี้

(อิเหนา : หน้า ๔๑๗-๔๑๘)

พระฤๅษีโคดมในเรื่องรามเกียรติ์ได้อำนาจของการบำเพ็ญฌานกว่า
สองพันปีของพระองค์เป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ดังความว่า

อันว่ากุมารทั้งคู่
ถ้าลูกชู้ก็ดูเวทนา
คิดแล้วยอกรขึ้นประณต
เดชเข้าได้บำเพ็ญฌาน

ถึงภูจะเลี้ยงรักษา
โลกาจะพลอยอัประมาณ
พระดาบสตั้งสัตย์อธิษฐาน
ขอให้บันดาลประจักษ์ตา

(รามเกียรติ์ เล่ม ๑ : หน้า ๑๑๐-๑๑๑)

แล้วฤๅษีโคดมได้กล่าวคำอธิษฐานว่า

แม้ว่าสามเจ้านี้เป็นเนื้อ
จะทิ้งออกไปกลางคงคา
แม้ว่าเป็นลูกชายอื่น
จงเป็นสวาวานรไพร

เชื้อสายโลหิตของข้า
จงว่ายกลับมาทันใด
อย่าให้ว่ายคืบเข้ามาได้
เสี่ยงแล้วขว้างไปทันที

(รามเกียรติ์ เล่ม ๑ : หน้า ๑๑๑)

ส่วนในเรื่องลิลิตพระลอ และขุนช้างขุนแผนนั้น ตัวละครพระลอ และแสนตรีเพชร
กล่าวผู้ที่จะเสี่ยงน้ำมิได้อ้างถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใดๆ เพราะได้ใช้น้ำซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดตาม
ธรรมชาติและน่าจะเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่แล้วเป็นสิ่งที่เสี่ยงทาย จากนั้นจึงได้ตั้งจิต
อธิษฐานและกล่าวคำอธิษฐาน ดังคำอธิษฐานของพระลอรว่า

มากุจะเสี่ยงน้ำ
น้ำชื้อกาหลงไหล
ผิูกจะคลาไคล
น้ำจูงเวียนวงแห่

นองไป ปรีณา
เชียวแท้
บ่รอด คีนนา
รอดได้จึ่งไหล

(คู่มือลิลิตพระลอ และคำอธิบาย เล่ม ๑ : หน้า ๒๑๑)

ส่วนแสนตรีเพชรกล้าในขุนช้างขุนแผนได้อธิษฐานดังนี้

หยิบเครื่องอาว่นยาขึ้นมาไว้	เพชรกล้างไปในแม่ขัน
ประจวบคราวพลั่วอาบพลัน	ดูคำคัญในนทีจะมีนาง
ถ้าจะเกิดอันตรายวายชีวิต	ในนิมิตน้ำแดงเป็นแสงผาง
ถ้าไม่ชนะไม่แพ้แต่ปานกลาง	น้ำเป็นอย่างสรีงลงละลาย
ถ้าจะไปมีชัยแก่ข้าศึก	น้ำเลื่อมดังผลึกวิเชียรฉาย

(ขุนช้างขุนแผน เล่ม ๒ : หน้า ๑๐๐)

จะเห็นได้ว่าการทำพิธีเสี่ยงทายนั้น ตัวละครทุกตัวคือ พระลอ แสนตรีเพชรกล้า ฤๅษีโคดม และนางบุษบา ต้องกล่าวคำอธิษฐานต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเคารพนับถือทุกคน

คำอธิษฐาน : คำขอเพื่อให้กำลังใจตนเอง

จากคำอธิษฐานของตัวละครทั้งสี่ตัวจะพบว่า คำอธิษฐานของตัวละครส่วนใหญ่เป็นคำอธิษฐานที่คาดหวังว่าจะสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ตนเองทั้งสิ้น กล่าวคือตัวละครมักจะอธิษฐานให้เกิดเหตุการณ์ปรกติถ้าตัวละครนั้นจะประสบกับสิ่งที่ดี และเกิดเหตุการณ์ที่ผิดปกติไม่เป็นไปตามธรรมชาติถ้าตัวละครนั้นจะประสบกับสิ่งไม่ดี คือ พระลอได้อธิษฐานก่อนการเสี่ยงน้ำว่า “หากพระองค์เดินทางไปเมืองสรองแล้วไม่มีโอกาสคืนกลับสู่เมืองแมนสรอง ขอให้น้ำในแม่น้ำกาหลงจงไหลวนเวียนอย่าได้ไหลตามปรกติ แต่ถ้าหากพระองค์จะได้มีโอกาสกลับคืนสู่เมืองแมนสรองแล้ว ขอให้น้ำในแม่น้ำกาหลงจงไหลตามปรกติ” จากคำอธิษฐานดังกล่าวจะพบว่า การเสี่ยงน้ำของพระลอครั้งนี้เป็นการเสี่ยงทายที่คิดว่าคำอธิษฐานของพระองค์น่าจะก่อให้เกิดขวัญและกำลังใจแก่ตนเองอย่างยิ่ง เพราะน้ำในแม่น้ำย่อมมีการไหลจากต้นน้ำไปสู่ปลายน้ำโดยธรรมชาติ หากไม่มีเกาะแก่งและวังน้ำแล้วน้ำไม่มีโอกาสไหลเวียนวนได้เลย

ตัวละครอีกตัวหนึ่งที่เสี่ยงน้ำคือแสนตรีเพชรกล้า แต่แสนตรีเพชรกล้ามิได้เสี่ยงน้ำในแม่น้ำเช่นพระลอ แต่ได้ตักน้ำใส่ในแม่ขัน^๑ ทำพิธีปลุกเสกแล้วอธิษฐานว่า “การไปศึก

^๑ แม่ขันคือขันใบใหญ่หรือเรียกขันสาคร

สงครามครั้งนี้หากจะพ่ายแพ้แก่ข้าศึกขอให้น้ำในขันเป็นสีแดง (สีฝาง) หากไปแล้วไม่แพ้ ไม่ชนะขอให้น้ำเป็นสีเหลือง (สีรง) แต่ถ้าไปแล้วมีชัยชนะขอให้น้ำเป็นสีขาว (สีวิเชียร-สีเพชร)” จากคำอธิษฐานดังกล่าวจะเห็นได้ว่าเป็นคำอธิษฐานที่น่าจะก่อให้เกิดขวัญและกำลังใจแก่ตนเองอย่างยิ่ง เพราะธรรมชาติของน้ำย่อมจะมีสีขาวเสมอ หากมิได้มีการเติม หรือใส่สารบางชนิดลงไปในน้ำแล้ว น้ำนั้นไม่มีโอกาสที่จะกลายเป็นสีเหลืองหรือสีแดงได้เลย

กรณีพระฤๅษีโคดมก็เป็นคำอธิษฐานที่มุ่งสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ตนเอง อีกกรณีหนึ่ง แต่คำอธิษฐานแตกต่างจากพระลอ และเสนตรีเพชรเกล้า คำอธิษฐานของ ฤๅษีโคดมที่อธิษฐานเสียงลูกมีว่า “หากฤๅษีโยนเด็กชายหญิงทั้งสามคนลงในแม่น้ำแล้ว เด็กคนใดที่เป็นลูกที่แท้จริงของฤๅษีให้ว่ายน้ำกลับมาหาฤๅษี หากมิใช่ให้เด็กนั้นว่ายน้ำกลับมาไม่ได้และให้ขึ้นฝั่งตรงข้ามและกลายเป็นลิงไป” จากคำอธิษฐานนี้จะพบว่า ความรู้สึกที่แท้จริงของฤๅษีโคดมก็ยังคงมีค้อยู่ว่าเด็กชายทั้งสองเป็นลูกชู้ เพราะจากคำอธิษฐานก็เหมือนจะฝันธรรมชาติมากที่ลูกจะไม่ว่ายน้ำกลับมาหาผู้ที่คิดว่าเป็นพ่อ และจากคนจะกลายเป็นลิงไป

กรณีสุดท้ายเป็นกรณีการเสี่ยงทายของนางบุษบา พิธีนี้เป็นการดำเนินการของ มะเดหวีแห่งดาหาทั้งสิ้น แม้ว่าบุษบาจะทำท่าไม่ยินดียินร้ายและไม่เต็มใจจะทำพิธีเสี่ยงทายนัก แต่การเสี่ยงทายครั้งนี้ก็เป็นพิธีการเสี่ยงทายที่เหมือนจะตรงไปตรงมา ไม่ลุ่มจะเป็นการเสี่ยงทายที่เข้าข้างตนเองอย่างสามกรณีแรก คำอธิษฐานก็คล้ายจะเป็น กลางคือ ใช้แสงเทียนเป็นตัวแทนของอิเหนากุเรปันและจรรกา หากนางบุษบาได้ใครเป็น คู่ครองขอให้เทียนของผู้นั้นจงมีแสงรุ่งโรจน์และให้เทียนของอีกฝ่ายดับลง แต่วิธีการ ปักเทียนเพื่อเป็นตัวแทนของแต่ละฝ่ายก็ทำให้เห็นเจตนาแฝงของมะเดหวีได้ว่านาง เอาใจช่วยใคร เพราะเทียนเล่มกลางเป็นเทียนของนางบุษบา เทียนเล่มขวามือของนาง บุษบาเป็นเทียนของอิเหนากุเรปัน และเทียนเล่มซ้ายมือของนางบุษบาเป็นเทียนของ จรรกา การปักเทียนเช่นนี้แสดงให้เห็นชัดเจนแล้วว่ามะเดหวีดาหาสนับสนุนอิเหนากุเรปัน มากกว่าจรรกา

คำอธิษฐานของตัวละครทั้งสี่ตัวดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ตัวละครนั้นๆ ปวารณา ที่จะให้เหตุการณ์ดำเนินไปตามที่ตนหวังและต้องการ และหวังว่าการเสี่ยงทายนั้นจะเป็นสิ่งที่สนับสนุนให้ตัวละครนั้นๆ ได้ปฏิบัติและดำเนินการตามที่ตนปวารณาต่อไป

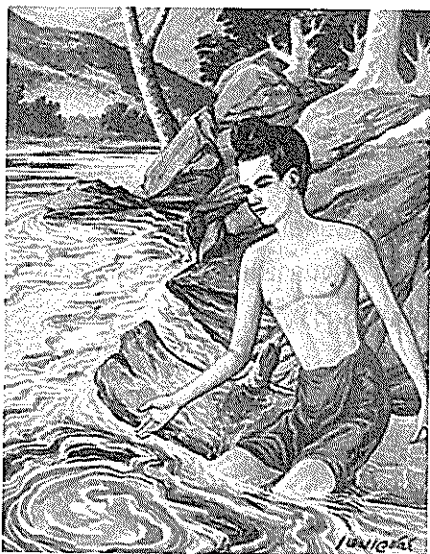
เป็นที่น่าสังเกตว่าคำอธิษฐานของตัวละครทั้งหมดจะแตกต่างกันข้ามกับคำอธิษฐานของพระพุทธองค์ที่กล่าวในความนำ เพราะคำอธิษฐานของตัวละครทั้งหมดขอให้เกิดสิ่งที่จะเกิดขึ้นเป็นปรกตินิรรมชาติถ้าตัวละครพบกับความสำเร็จ แต่คำอธิษฐานของพระพุทธองค์เน้นว่าจะต้องเกิดสิ่งที่ผิดปรกตินิรรมชาติถ้าพระองค์จะพบกับความสำเร็จ

ความผิดหวัง : ผลการเสี่ยงทาย

ผลของการเสี่ยงทายเกือบทุกกรณีได้ทำให้ตัวละครผู้เสี่ยงทายผิดหวังอย่างยิ่ง คือ ในกรณีของพระลอ พระองค์หวังเป็นอย่างยิ่งว่าเมื่อสิ้นคำอธิษฐานแล้วน้ำในแม่น้ำกาหลงน่าจะไหลไปตามปรกติ แต่เหตุการณ์มิได้เป็นเช่นนั้น เพราะ

ครั้นวางพระโขนงขึ้นน้ำ	เวียนวน อยู่นา
เห็นแก่งตาแดงกล	เลียดย้อม
หญ้ายะระทดทน	ทุกขใหญ่ หลวงนา
ถนัดดังไม้ร้อยอ้อม	เท่าท้าวทัณฑ์ทรง

(คู่มือลิลิตพระลอ และคำอธิบาย เล่ม ๑ : หน้า ๒๑๒)

ภาพวาดพระลอเสี่ยงน้ำ ฝีมือเหม เวชกร

เมื่อสิ้นคำอธิษฐานของพระลอ น้ำในแม่น้ำกาหลงก็ไม่ไหลไปตามปกติ แต่ไหลวนอยู่ตรงพระพักตร์และน้ำนั้นก็ยังมียี่แสงคล้ายสีเลือดอีกด้วย เมื่อเห็นดังนั้นพระลอก็เกิดความทุกข์ใหญ่وارกับต้นไม้อายุขนาดร้อยคนโอบล้อมมาทับทรวง

แสนตรีเพชรล้าก็เช่นกัน เมื่อได้กล่าวคำอธิษฐานต่อน้ำในแม่น้ำว่าหากการไปรบครั้งนี้จะพ่ายแพ้ต่อข้าศึกจนเสียชีวิตแล้วขอให้น้ำเป็นสีแดง หากไม่แพ้ไม่ชนะขอให้น้ำเป็นสีเหลือง และถ้าจะไม่มีชัยชนะต่อข้าศึกแล้วขอให้น้ำมีสีขาว แต่แสนตรีเพชรล้าก็ได้เห็นว่า

ครั้งนั้นขาดชั้นชาชะตาตาย	นิมิตสายชลธิเป็นสีแดง
เพชรกล้ามุ่มเขม้นเห็นนิมิต	รู้แท้แนจิตประจักษ์แจ้ง
น้ำอย่างสีฝางกลางร้ายแรง	นึกสยดสยดสยอนถอนฤทัย
เป็นสุดทุกข์ลุดอกออกมาลัดผ้า	ประหนึ่งว่าไม่ดำรงทรงกายได้
แล้วนึกว่าชาติทหารอันชาญชัย	ถึงบรรลัยก็ให้ลือฝีมือลาว

(ขุนช้างขุนแผน เล่ม ๒ : หน้า ๑๐๐)

คำอธิษฐานการเปลี่ยนน้ำของแสนตรีเพชรล้าต่างจากคำอธิษฐานของพระลอกกล่าวคือคำอธิษฐานของพระลอกกล่าวเพียงเรื่องการไหลของน้ำเท่านั้น แต่คำอธิษฐานของแสนตรีเพชรล้าไม่กล่าวถึงเรื่องการไหลของน้ำเพราะน้ำของแสนตรีเพชรล้าอยู่ในแม่น้ำมิใช่สายน้ำในแม่น้ำเช่นของพระลอ แสนตรีเพชรล้าจึงอธิษฐานถึงสีของน้ำ เมื่อสิ้นคำอธิษฐานน้ำซึ่งเป็นสีขาวก็เปลี่ยนเป็นสีแดงเช่นเดียวกับสีน้ำในแม่น้ำกาหลงที่พระลอได้ทอดพระเนตรเห็น แสนตรีเพชรล้าจึงเกิดทุกข์อย่างใหญ่หลวงเมื่อได้เห็นสีของน้ำที่เปลี่ยนแปลงไป

ส่วนฤๅษีโคดมเมื่อได้อธิษฐานแล้วจึงได้โยนลูกหญิง ชายทั้งสามคนลงในแม่น้ำ ผลปรากฏว่า

แต่นางสวาทะผู้ริดา	กลับว่ายมาหาพระฤๅษี
สองกุมารนั้นข้ามวารี	เป็นกระบี่เข่ายังพนาถีย
พระโคดมครั้นเห็นประจักษ์ตา	ก็สิ้นความกังขาไม่สงสัย
อุ้มองค์พระธิดายาใจ	กลับไปยังบรรณศาลา

(รามเกียรติ์ เล่ม ๑ : หน้า ๑๑๑)

ฤๅษีโคดมได้พบว่านางสวหะเป็นเด็กคนเดียวที่ว่ายน้ำกลับมามาหาตน ส่วนเด็กชายอีกสองคนได้ว่ายน้ำข้ามฝั่งไปขึ้นฝั่งตรงข้ามและกลับกลายเป็นลิงไป เมื่อได้พิสูจน์และพบความจริงแล้วฤๅษีโคดมก็โกรธและเกิดความทุกข์ใจด้วย

กรณีการเสี่ยงเทียนของนางบุษบาเป็นพิธีที่ทำแล้วไม่เห็นผลตามคำอธิษฐานเนื่องจากอิเหนากุเบริ่น สังคามาระตา และประสันตา ซึ่งแอบอยู่หลังพระปฎิมาได้ทำลายพิธีโดยการต้อนค่างควาซึ่งอยู่ในถ้ำให้บินไปมาทำให้เทียนที่เข้เสี่ยงทายและเทียนเล่มอื่นๆ ที่ให้แสงสว่างในถ้ำดับลง พิธีเสี่ยงเทียนของมะเดหวีดาหาจึงล้มเหลวและไปไม่ถึงจุดหมายที่ต้องการ

แม้ว่าผลการเสี่ยงทายในกรณีต่างๆ ผู้เสี่ยงทายจะประสบกับความผิดหวัง ไม่เป็นไปตามความคาดหวัง แต่ผู้เสี่ยงทายแทบทุกคนก็มักจะดำเนินการต่อไปตามความตั้งใจเดิมโดยไม่หวั่นเกรงผลของการเสี่ยงทาย เช่น พระลอเพียงแต่มีความทุกข์เพิ่มขึ้นและเก็บความลับเรื่องการเสี่ยงทายไว้กับตนแต่เพียงผู้เดียว ดังความว่า

บ่ให้คนรู้เรื่อง	ฝันใจ อยู่หนา
ขึ้นจากสรองเสด็จใน	อาสน์ให้
ยังที่พระพลาชัย	ใดตั้ง นี้นา
ปิดม่านละห้อยให้	ออกท้าวบุญเหลือ ลูกเอย ฯ

(คู่มือลิลิตพระลอ และคำอธิบาย เล่ม ๑ : หน้า ๒๑๒)

จากนั้นพระลอก็ให้พี่เลี้ยงทั้งสองเตรียมตัวเดินทางไปสู่เมืองสรองตามความตั้งใจเดิมต่อไป ทั้งๆ ที่รู้ว่าเดินทางไปแล้วอาจจะไม่ได้เดินทางกลับสู่เมืองแมนสรองอีก แสนตรีเพชรกล่ำก็เป็นอีกผู้หนึ่งที่ดำเนินการตามความคิดเดิมต่อไปคือ ต้องเข้าสู่รบกับแม่ทัพจากอยุธยา ทั้งๆ ที่ผลของการเสี่ยงน้ำแสดงให้เห็นชัดเจนว่า ตนเองน่าจะต้องพ่ายแพ้จนเสียชีวิต แต่แสนตรีเพชรกล่ำก็เก็บความลับเรื่องการเสี่ยงน้ำไว้กับตนและนำทัพเข้าสู่สงครามอย่างยอมรับชะตากรรม

ผลการเสี่ยงลูกของฤๅษีโคดมครั้งนั้นทำให้มีเหตุการณ์หลายอย่างตามมา คือเมื่อฤๅษีโคดมยอมรับผลของการเสี่ยงลูกทำให้ฤๅษีต้องสูญเสียลูกชายทั้งสองคนที่กลายเป็นลิงเข้าไปแล้ว ฤๅษีได้กลับไปสาปนางกาลอัจนาให้เป็นหินและนางกาลอัจนาจึงสาปนางสวหะลูกสาวให้ยืนดินเดียวเหนียวกินลม จากเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้ฤๅษีโคดม

ต้องสูญเสียครอบครัวของตนไปทั้งหมด นับว่าการเสียหายของฤๅษีโคดมครั้งนี้ทำให้ชีวิตของฤๅษีโคดมกลับไปสู่ชะตากรรมเดิมคือ การอยู่คนเดียวอีกครั้ง

ส่วนการเสี่ยงเทียนของนางบุษบา แม้ว่าจะไม่ประสบความสำเร็จคือ ยังไม่ได้เห็นผลการเสียหาย แต่อิเหนาทุเรปันก็ได้แสดงให้เห็นเดวิดาคาเห็นว่า อิเหนาจะทำทุกวิถีทางที่จะได้นางบุษบามาเป็นคู่ครองโดยมิรอให้การเสียหาย หรือชะตากรรมเป็นผู้กำหนดให้

ผลการเสียหายที่ปรากฏในวรรณคดีไทยทั้ง ๔ เรื่องดังกล่าวจะเห็นว่าตัวละครที่เสียหายจะพบกับความผิดหวังเกือบทั้งหมดทั้งๆ ที่สิ่งที่ตัวละครตั้งจิตอธิษฐานเสียหายต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเคารพนับถือเป็นสิ่งที่น่าจะเกิดขึ้นได้ เพราะเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ตามธรรมชาติ แต่สิ่งที่เกิดขึ้นหลังจากคำอธิษฐานของตัวละครกลับเป็นสิ่งที่ฝืนธรรมชาติอย่างยิ่ง ฉะนั้นการเสียหายซึ่งเป็นสิ่งที่ควรส่งเสริมสร้างกำลังใจให้กับตัวละครจึงกลับกลายเป็นการบั่นทอนขวัญและกำลังใจของตัวละครเหล่านั้นแทน ผลของการเสียหายในวรรณคดีไทยทั้ง ๔ เรื่องจึงแตกต่างกับผลการเสียหายในพุทธประวัติถึงความตอนต้นของบทความนี้อย่างสิ้นเชิง

การศึกษาเรื่องการเสียหายในวรรณคดีไทยเรื่องการเสี่ยงน้ำ เสี่ยงลูก และเสี่ยงเทียนทำให้อนุมานได้ว่า ความเชื่อเรื่องการเสียหายคงจะมีมานานแล้วในสังคมไทย เมื่อใดที่คนเกิดปัญหาจนไม่สามารถเลือกหรือตัดสินใจได้ หรืออยากจะทำล่วงหน้าว่าจะดีร้ายอย่างไร เมื่อนั้นคนอาจจะใช้วิธีการแก้ปัญหาแบบต่างๆ กัน การเสียหายคงเป็นวิธีการแก้ปัญหาแบบหนึ่งที่คนในสังคมไทยเลือกใช้ จึงทำให้ความเชื่อเรื่องการเสียหายแบบต่างๆ ไปปรากฏในวรรณคดีไทยดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

บรรณานุกรม

ขุนช้างขุนแผน เล่ม ๒. กรุงเทพฯ : ศิลปบรรณาคาร, ๒๕๔๔.

นิยะดา เหล่าสุนทร. พินิจวรรณลักษณะ. กรุงเทพฯ : ลายคำ, ๒๕๔๕.

ปรมานุชิตชินไธสง, สมเด็จพระ. พระปฐมสมโพธิกถา ฉบับพิสดาร. พระนคร : โรงพิมพ์ธรรมบรรณาคาร, ๒๕๑๕.

พุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, พระบาทสมเด็จพระ. รามเกียรติ์ เล่ม ๑. พระนคร : ศึกษาภัณฑ์พานิชย์, ๒๕๐๗.

พุทธเลิศหล้านภาลัย, พระบาทสมเด็จพระ. บทละครเรื่องอิเหนา. พิมพ์ครั้งที่ ๘. พระนคร : บรรณาคาร, ๒๕๑๒.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คพับลิเคชันส์, ๒๕๔๖.

วรวาทย์พิสิฐ, พระ. คู่มือลิลิตพระลอและคำอธิบาย เล่ม ๑. พระนคร : ศึกษาภัณฑ์พานิชย์, ๒๕๑๓.